

ИНСТИТУТ ЗА МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК
„КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ

МЕЃУНАРОДНА НАУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

под покровителство на
Претседателот на Република Македонија
проф. д-р Горге Иванов

**МАКЕДОНИСТИКАТА
МЕЃУ ТРАДИЦИЈАТА И
СОВРЕМЕНИТЕ ПРЕДИЗВИЦИ**

ПРОГРАМА

Скопје, 21 – 22 ноември 2013

22 ноември 2013

петок, 9:00 часот

(амфитеатар)

Веселинка Лаброска
ПРЕСТАВУВАЊЕ НА НОВИТЕ И НА
НЕПРОМОВИРАНИТЕ ИЗДАНИЈА НА ИНСТИТУТОТ ЗА
МАКЕДОНСКИ ЈАЗИК „КРСТЕ МИСИРКОВ“ – СКОПЈЕ

9:30 часот

(амфитеатар)

(Претседателство: Марија Коробар-Белчева, Снежана
Велковска, Елена Стоевска-Денчова)

5. Претпладневна сесија

Димка Митева
КРСТЕ МИСИРКОВ И НЕГОВАТА КНИГА „ЗА
МАКЕДОНЦКИТЕ РАБОТИ“

Људмила Спасов
ВЛОГОТ НА БЛАГОЈА КОРУБИН ВО РАЗВОЈОТ НА
ЛИТЕРАТУРНОЈАЗИЧНАТА НОРМА

Димитар Пандев
МАКЕДОНСТИКАТА МЕЃУ КАТЕДРАТА И
ИНСТИТУТОТ

Симона Груевска-Мавоска
ПРИДОНЕСОТ НА ЛИЛИАНА МИНОВА-ЃУРКОВА ЗА
НАУКАТА ЗА МАКЕДОНСКИОТ ЈАЗИК

12

Марија Леонтиќ
ТУРЦИЗМИТЕ ВО ЛЕКСИКОЛОШКИТЕ ТРУДОВИ НА
ОЛГА ИВАНОВА

Марија Крсчева
ЈАЗИЧНАТА СИТУАЦИЈА НА БАЛКАНОТ НИЗ
ПОГЛЕДОТ НА АМЕРИКАНСКИОТ НАУЧНИК ВИКТОР
ФРИДМАН

ПАУЗА

Марија Коробар-Белчева
ИМИЊАТА ВО НАРОДНАТА И УМЕТНИЧКАТА
ЛИТЕРАТУРА

Љубица Станковска
ЕТИМОЛОГИЈАТА НА ОРОНИМОТ *ПЛОШНИК*

Елка Јачева-Улчар
ЗА СОСТОЈБАТА СО ТОПОНИМИТЕ ВО Р
МАКЕДОНИЈА ПО 2001 ГОДИНА

Весна Миовска
ХИПОКОРИСТИКАТА КАЈ НЕКОИ ХРИСТИЈАНСКИ
ИМИЊА ПРИСУТНИ ВО МАКЕДОНСКАТА
АНТРОПНИМИЈА

Мери Момировска
ОНОМАСТИЧКАТА ЛЕКСИКА КАКО ИЗВОР ЗА
ЛИТЕРАТУРНИОТ ЈАЗИК

ДИСКУСИЈА

13

ТУРЦИЗМИТЕ ВО ЛЕКСИКОЛОШКИТЕ ТРУДОВИ НА ОЛГА ИВАНОВА

Марија Леонтиќ

Апстракт: Олга Иванова во многу свои лексиколошки трудови, директно или индиректно, ги има обработувано турцизмите како лексички слој. Поради ова лексиколошките трудови станаа предмет на интересирање и на специјалистите по турски јазик, кои се интересираат за заемните влијанија на турскиот и на македонскиот јазик и за промените што се случувале при адаптацијата на турцизмите во македонскиот јазик.

Лексиколошките трудови на О. Иванова се доказ дека турските лексички заемки квантитативно и квалитативно го збогатиле македонскиот јазик дека во еден дел се употребуваат денес во различни области, а еден дел останаа како историски споменик на одредено време со свој начин на живот.

Сите лексиколошки трудови на О. Иванова се карактеризираат со долгогодишна трпелива работа, педантност и стручност што влеваат доверба и будат интерес да бидат користени како сигурен извор и компетентна литература. Овој заклучок ќе го поткрепиме со илустративни материјали од целокупното лексиколошко творештво на О. Иванова.

Клучни зборови: *Олга Иванова, македонски јазик, турски јазик, лексиколошки трудови, турцизми.*

1. Вовед

Олга Иванова е првиот научен истражувач во Македонија што се здоби со титулата доктор по филолошки науки од лингвистичката дисциплина македонска ономастика (1980) и најголемиот дел од работниот век ѝ го посвети на ономастиката. Како резултат на оваа доследност и истрајност, создаде бројни ономастички дела кои денес се читаат, се консултираат и претставуваат база за истражување. Од нив, голема важност имаат лексиколошките трудови кои се карактеризираат со повеќедимензијалност, педантност и стручност, а со тоа влеваат доверба и будат интерес да бидат користени како сигурен извор и компетентна литература.

Во овој труд ќе бидат обработени турцизмите во лексиколошките трудови на О. Иванова, кои како лексички слој будат интерес и кај туркологите. При ова треба да ја истакнаме важноста на лексиколошките трудови на О. Иванова, бидејќи тие се создаваа во период кога не постоеше етимолошки речник на македонскиот јазик, стручно подготвен турско-македонски речник и речник на турски антропоними со македонско објаснување, а во сите речници за секоја заглавна единица е приложена етимологијата, меѓу кои и на оние од турско потекло.

2. Животот и делото на Олга Иванова

Олга Иванова е родена на 2 март 1939 година во Скопје. Основното и средното образование го има завршено во Скопје. Дипломира во 1962 година на Групата за историја на книжевноста на народите на СФРЈ на Филозофскиот факултет на Универзитетот „Кирил и Методиј“. На 1 април 1963 година се вработи во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“ како стручен соработник. Во 1974 година го одбрани магистерскиот труд под наслов „Месните имиња со суфиксот -иште (-ишта) во македонската топонимија“ пред комисија во состав Божидар Видоески, Блаже Конески и Оливера-Јашар Настева. Во 1980 година ја одбрани докторската дисертација на тема „Месните имиња на областа по сливот на Брегалница“ пред комисија составена од Божидар Видоески, Блаже Конески, Оливера-Јашар Настева, Радмила Угринова-Скаловска и Ружа Паноска.

Олга Иванова целиот работен век го помина во Институтот за македонски јазик „Крсте Мисирков“. Од 1963-1966 год. работеше како стручен соработник, од 1966-1974 год. како асистент, од 1974-1982 год. како научен соработник, од 1982-1988 год. како виш научен соработник, а од 1988 до пензионирањето како научен советник. Во првите две години од вработувањето во Институтот, под раководство на Божидар Видоески, ја средуваше картотеката по топонимија и вршеше дијалектолошки и топонимски истражувања на теренот на Македонија. Подоцна, кога се оформи Одделението за ономастика, под раководство на Трајко Стаматоски, се вработија уште тројца асистенти: Љубица Станковска, Маринко Митков и Марија Коробар-Белчева. Примарна задача на првата генерација на ономастичари беше да се собира материјал од терен што ќе претставува база за истражување на следните генерации.

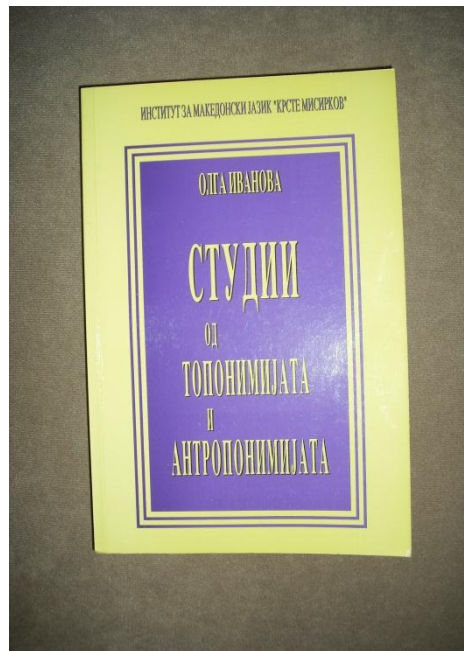
Олга Иванова во текот на својот живот создаде богат научен опус, кој може да се следи со околу 100 публикувани библиографски единици. Во ономастичкиот опус на Олга Иванова посебно место заземаат следниве нејзини речници: „Речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница“ (1996), „Обратен речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница“ (2001), „Македонски антропономастикон XV-XVI век“ (2006), „Речник на презимињата кај Македонците“ том II (во коавторство со Трајко Стаматоски, Марија Коробар-Белчева и Маринко Митков, 2001) и „Обратен речник на презимињата кај Македонците“ (2007). Овој фонд на лексиколошки трудови ќе биде збогатен со „Речник на имињата на населените места во Р. Македонија (б, Ѓ, е, ј, н, у, т, ќ, ф, х, ц, ш) што е предложен за печат¹, а е дел од нереализираниот проект на ИМЈ, насловен како „Речник на имињата на населените места во Р. Македонија“² што се наоѓа во необјавениот труд „Студии од ономастиката и дијалектологијата“. Многу се важни и следниве лексиколошки трудови на Олга Иванова: „Месните имиња на областа по сливот на Брегалница“ (1982), „Исчезнатите месни имиња во областа по сливот на Брегалница“ (1988), „Студии од топонимијата и антропономијата“ (1999).

При внимателно читање на гореизложените лексиколошки трудови може да се согледа дека материјалот од турските пописни дефтери е користен во сите речници и дека

¹ Обработени се 495 речнички единици.

² Наведени се 1800 единици.

турцизмите со бројни примери се присутни како лексички слој. Според Олга Иванова „Турските пописни дефтери се драгоцен и непресушен извор за ономастички истражувања – на ојконимите и на антропонимите.“³ За нас турколозите, посебно интересно е да се испитуваат турцизмите во антропонимијата и топонимијата кои се вградиле во минатото, а кои и денес се присутни.

3. Турцизмите во лексиколошките трудови на Олга Иванова

Лексиколошките трудови на Олга Иванова можат да послужат како база за разновидни истражувања, за компаративни проучувања и за испитување на меѓусебното влијание на јазиците и културите од синхрониски и дијахрониски аспект. За нас турколозите посебно се интересни турцизмите во овие дела.

Лексиколошките трудови на Олга Иванова се доказ дека турските лексички заемки квантитативно и квалитативно го збогатиле македонскиот јазик; тие во еден дел се употребуваат денес во различни области, а во друг дел останаа како историски споменик на одредено време со свој начин на живот. Турцизмите во лексиколошките трудови на авторката можат да се разгледуваат од два аспекта:

- турцизмите во лексиколошките трудови од областа на антропонијата;
- турцизмите во лексиколошките трудови од областа на топонимијата.

³ Ова е изјава на Олга Иванова во еден од бројните разговори со авторката на овој труд.

3.1. Турцизмите во лексиколошките трудови на Олга Иванова од областа на антропонимијата

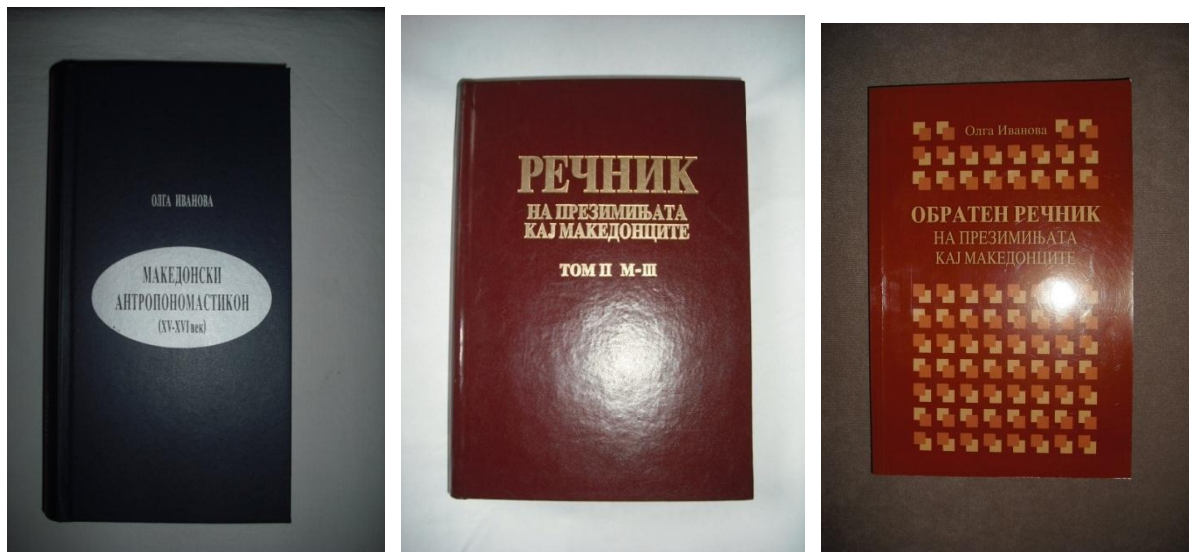
Олга Иванова во лексиколошкиот труд „*Македонски антропономастикон (15-16 век)*“ ги обработува личните имиња и прекари што се среќаваат на територијата на етничка Македонија во 15–16 век. Во овој речник се внесени атропоними експерпирани од 15 турски пописни дефтери од едицијата „Турски документи за историјата на македонскиот народ“ што се однесуваат на 15 и 16 век, а во кои се опфатени пописите од Паша санџак (подоцна Скопски санџак, Солунски санџак, санџак Драма), Охридски санџак и Кустендилски санџак. Македонскиот антропономастикон содржи вкупно 9626 заглавни атропоними од кои 8864 се машки, а 762 се женски. Антропонимите од овој речник ја одразуваат историската, културната и духовната димензија на 15 и 16 век во Македонија. Во рамките на „*Македонски антропономастикон (15–16 век)*“ се наоѓа и обратен речник на антропонимите под наслов „Обратен антропономастикон“ што дава можност за ефикасно и прегледно истражување на несуфиксираните и суфиксираните антропоними и видовите суфикси кај суфиксираните антропоними.

За нас туркологите, посебно се интересни антропонимите во чија основа се наоѓаат апелативи што се турцизми, со оглед на тоа што Олга Иванова секоја заглавна антропонимиска единица ја обработува етимолошки. Кај машките антропоними се среќаваат следниве турцизми: Арслан < арслан < тур. arslan лав; Атеш < тур. ateş оган, пламен; Аتماџа < тур. atmasa сокол; Балабан < балабан < тур. balaban крупен човек; Балта < балта < тур. balta; Беќар < беќар < тур. bekâr; Топал < топал < тур. topal: крив, куц човек; Торбе < торба < тур. torba кесе, вреќа; Узун < тур. uzun: долг, висок; Учинџи < тур. üçüncü: трети; Џан < џан < тур. can: душа; Џума < тур. cuma: петок и сл., а кај женските антропоними се јавуваат следниве турцизми: Алтана < алтан < тур. altın: злато; Ѓула < ѓул < тур. gül: ружа; Срмена < срмена < тур. sigma: сребрен конец и сл.

Во лексиколошкиот труд „*Речник на презимињата кај Македонците.*“ том II, што е коавторски труд со Трајко Стаматоски, Марија Коробар – Белчева и Маринко Митков, Олга Иванова обработила 2693 заглавни презимиња што започнуваат на буквите *т, у, ч, џ* од вкупно 12135 заглавни презимиња. Овој речник на презимиња е посебно драгоцен бидејќи секое заглавно презиме е обработено етимолошки. Верувајќи дека „*Речникот на презимиња кај Македонците*“ може да послужи како корпус за многу трудови, Олга Иванова подготви и „*Обратен речник на презимињата кај Македонците*“.

Во овој речник може да се согледа дека многу антропоними од *Македонски антропономастикон* се наоѓаат во основата на презимињата кај Македонците, што во иднина можат да послужат како база за нови истражувања. Такви се презимињата: Топалов, Топалова, Топаловска, Топаловски, Топалоска, Топалоски < Топал; Торбевски, Торбовски, Торбоски < Торбе; Узунув, Узунова, Узунувска, Узунувски, Узуноска, Узуноски, Узунска, Узунски, Узунчев, Узунчева < Узун; Џанов, Џановски < Џан и сл. Во „*Речник на презимињата кај Македонците*“ Олга Иванова обработила бројни презимиња што во основата имаат апелативи кои и денес се лесно препознатливи како турцизми: Терзиев < *терзија* < тур. terzi; Токмакова < токмак < тур. tokmak; Топузов < топуз < тур. topuz; Топчиевски < топчија < тур. torcu; Тутунџиев < тутунџија < тур. tütüncü; Чантев < чанта < тур. çanta; Чаушев < чауш < тур. çavuş; Чергароски < черга < тур. çerge; Чивијоски

< чивија < тур. çivi; Чиракоски < чирак < тур. çirak; Чифлички < чифлиг < тур. çiftlik; Чифчиев < чифчија < тур. çiftçi; Џамбазов < џамбаз < тур. cambaz; Џигеров < џигер < тур. sigir и сл.

3.2. Турцизмите во лексиколошките трудови на Олга Иванова од областа на топонимијата

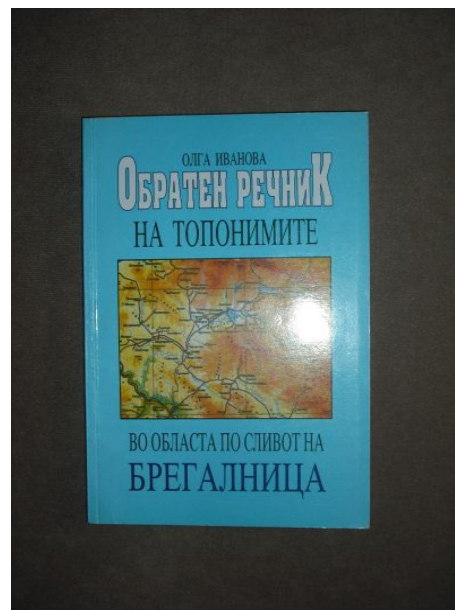
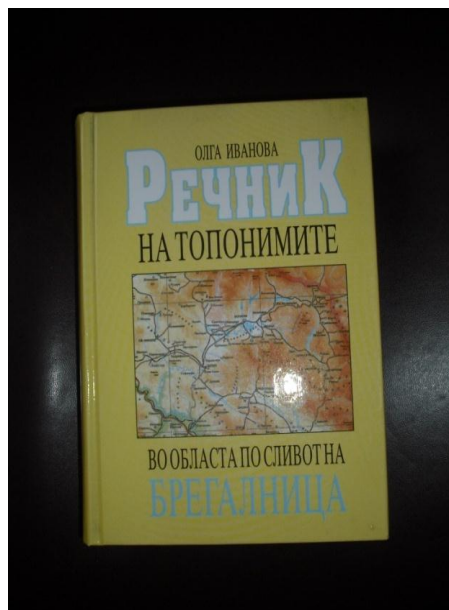
Лексиколошкиот труд „Речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница“ на Олга Иванова содржи 11462 заглавни топоними во кои се содржани 291 современо месно име по сливот на Брегалница. Материјалот за овој речник е собиран во периодот меѓу 1965-1966 година на терен. При обработката на топонимскиот материјал во овој речник доаѓа до израз лингвистичката, ономастичката, географската и историската едуцираност на Олга Иванова. При внимателното читање може да се согледа дека во ова дело се вградени три децениски искуства од ономастичките истражувања во областа по сливот на Брегалница и сознанијата од нејзините трудови: „Месните имиња на областа по сливот на Брегалница“ и „Исчезнатите месни имиња во областа по сливот на Брегалница“. Авторката на ова капитално дело подготви и „Обратен речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница“, што овозможува да се направи брз преглед на несуфиксираните и суфиксираните топоними и видовите суфикси кај суфиксираните топоними.

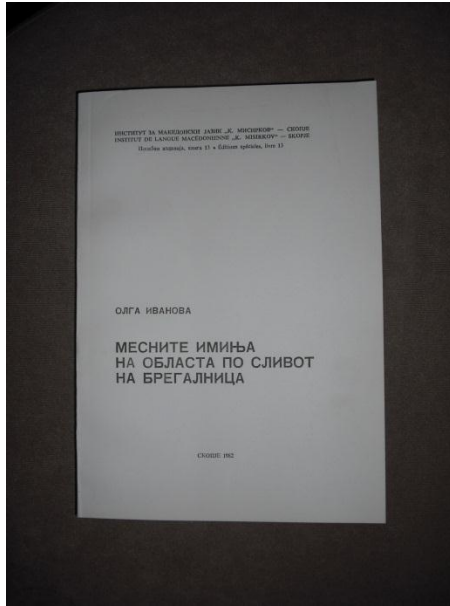
„Речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница“ е вистинска ризница за истражување од лексиколошки, морфолошки, фонетски, дијалектолошки, географски и културолошки аспект. Ова дело е мошне интересно за истражување и во поглед на турцизмите, бидејќи Иванова секој заглавен топоним го обработува етимолошки. Во топонимите, што се изведени од апелатив, од лично име или од прекар, како богат лексички слој се јавуваат и турцизмите. Такви се топонимите: Ајвалџко < тур. ayvalık 'место со дуњи'; Амамо < амам < тур. hamam; Ајранли < ајранли, со јогурт < тур. ayranlı; Бавчи < бавча < тур. bahçe; Баир < баир < тур. bayır; Бајрако < бајрак < тур. bayrak;

Партал Мало < партал < тур. partal; Таш Баир < тур. taş; Терзиско Мало < тур. terzi; Торбевци < торба < тур. torba; Катипско Поле < катип < тур. kâtip; Кутук < кутук < тур. kütük; Узун Баир < тур. uzun. Бројни се и топонимите во кои се присутни турските суфикси: Бунарцик < бунарцик, мал бунар < тур. pınarsık; Дуванли < дуванли, задимено < тур. dumanlı; Кушкулија < кушкулија, сомничав < тур. kuşkulu; Орманли < орманли, што е со шума < тур. ormanlı; Оцалија < оцалија, што се однесува на оца < тур. hocalı со оца и др.

Лексиколошкиот труд „Месните имиња на областа по сливот на Брегалница“ содржи и месни имиња што содржат турцизам односно се од турско потекло или се навлезени со посредство на турскиот јазик: Балталија < балталија, со балта < тур. baltalı; Калаузлија < калауз < тур. kılavuz; Канатларци < канат < тур. kanat; Коселери < косе < тур. köse и др.

Лексиколошкиот труд „Исчезнатите месни имиња во областа по сливот на Брегалница“ содржи исчезнати месни имиња од четвртиот до дваесетиот век, а меѓу нив се наоѓаат и оние од средниот век кои содржат турцизми. Такви се месните имиња: Беќирлија < т.л.и. Беќир < Bekir; Дикенлер < тур. diken: трн; Карацалија < тур. karaca: срна; Чифлик < чифлик < тур. çiftlik и др.

4. Заклучок

Олга Иванова со целокупното свое творештво е лингвист, ономастичар што се труди да создава лексиколошки дела кои ќе можат да претставуваат корпус и база за понатамошните испитувања, но и ќе ја олеснат работата, флексибилноста и ефективноста на идните научни работници. Не случајно нејзиниот научен интерес е сконцентриран на речниците, кои верувам дека во иднина допрва ќе побудат голем интерес во земјата и во странство.

Академик Божидар Видоески на 2 декември 1997 година на промоцијата на „Речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница“ во Институтот со една реченица го резимира делото и скромноста на Олга Иванова, што се однесува за целокупното нејзино творештво: „...Се работи за претставување на дело со трајна вредност и од перото на научен работник кој полни три и половина децении неуморно твори во оваа институција, твори нечујно и продуцира без помпи.“

Академик Оливера Јашар-Настева за истото дело напиша: „Овој речник претставува капитален труд на д-р Олга Иванова кој означува една значајна етапа во развојот на нашата ономастика.“ Ние би додале дека сите нејзини речници имаат таква карактеристика.

Марија Коробар - Белчева на истата промоција констатира дека „Централно место во проучувањето на топонимот завзема етимологијата. Тоа е најсложениот дел од обработката на секој топоним воопшто во ономастиката, а во книгата на д-р Олга Иванова етимолошката изведба е направена на завидно ниво. При тоа етимонот на секој збор не се бара само во рамките на словенската лексика туку се прават и широки компаративни истражувања и со другите јазици како што е ароманскиот, грчкиот, албанскиот, турскиот, романскиот, некаде дури и со германскиот, францускиот и сл. Вистинскиот научник во

такви случаи со право дава по неколку толкувања оставајќи им простор и насоки и на генерации по нас да дојдат до конечни или поинакви решенија.“ Бидејќи во етимологијата и на антропонимите и на топонимите се јавува турскиот јазик, сметаме дека во иднина за попрецизно нивно прикажување пожелно е да се вклучат или консултираат и туркологите.

Јас бев прв турколог кој ги користеше лексиколошките трудови на Олга Иванова како извор при подготвувањето на својот магистерски труд „Турските елементи во македонските имиња и презимиња“ и докторската дисертација „Турските суфикси во македонскиот јазик, со паралели од македонската патронимија и топонимија“. Ја имах и таа чест да ми биде во комисијата при одбраната на мојот магистерски труд и на докторската дисертација, да биде жесток критичар на моите трудови, сигурен консултант за ономастиката и пошироко и вистински пријател за споделување на искуствата, маката и радоста при создавањето на едно дело.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

1. Иванова, Олга. 1982. *Месните имиња на областа по сливот на Брегалница*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
2. Иванова, Олга. 1988. *Исчезнатите месни имиња во областа по сливот на Брегалница*. Прилеп: Институт за истражување на старословенската култура.
3. Иванова, Олга. 1996. *Речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
4. Иванова, Олга. 1999. *Студии од топонимијата и антропонимијата*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
5. Иванова, Олга. 2001. *Обратен речник на топонимите во областа по сливот на Брегалница*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
6. Иванова, Олга. 2006. *Македонски антропомастикон (XV – XVI век)*. Скопје.
7. Иванова, Олга; Белчева, Коробар Марија; Митков, Маринко; Стаматоски, Трајко. 2001. *Речник на презимињата кај Македонците. Том II*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
8. Иванова, Олга. 2007. *Обратен речник на презимињата кај Македонците*. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“.
9. Дрвошанов, Васил. 2010. *Лингвистичките дела на Олга Иванова*. Скопје: Јофискен.

SUMMARY

TURCISMS IN THE OLGA IVANOVA'S LEXICOLOGICAL BOOKS

Olga Ivanova in many of her lexicological books directly or indirectly has researched turcisms as a lexical layer. Therefore lexicological books, especially dictionaries have become a subject of interest by Turkish specialists who are interested in the mutual influences of Turkish and Macedonian language and the changes that have occurred when turcisms were adapted into the Macedonian language.

Olga Ivanova's lexicological books are a proof that Turkish lexical borrowings quantitatively and qualitatively have enriched the Macedonian language, part of which are still used today in a variety of fields and another part remained as a historical monument to witness for a specific time and lifestyle.

All Olga Ivanova's books of lexicology are characterized by prolonged and patient work, tidiness and expertise that inspire confidence and evoke interest to be used as a reliable and relevant source literature.

Турцизмите во лексиколошките трудови на Олга Иванова. Меѓународна научна конференција: Македонистиката меѓу традицијата и современите предизвици, во организација на Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“ - Скопје, 22.11.2013, Скопје.

Лектура: проф. д-р Симон Саздов

Лектура на англискиот апстракт: м-р Татјана Уланска